

28.08.2022

PROBLEM DECYZYJNY

- Σ - skończony alfabet
- Σ^* - zbiór skończonych słów nad alfabetem Σ
- $\Sigma^* \supseteq L$ - język / problem
- Pytamy o "zasoby obliczeniowe" potrzebne do rozstrzygnięcia tych problemów.

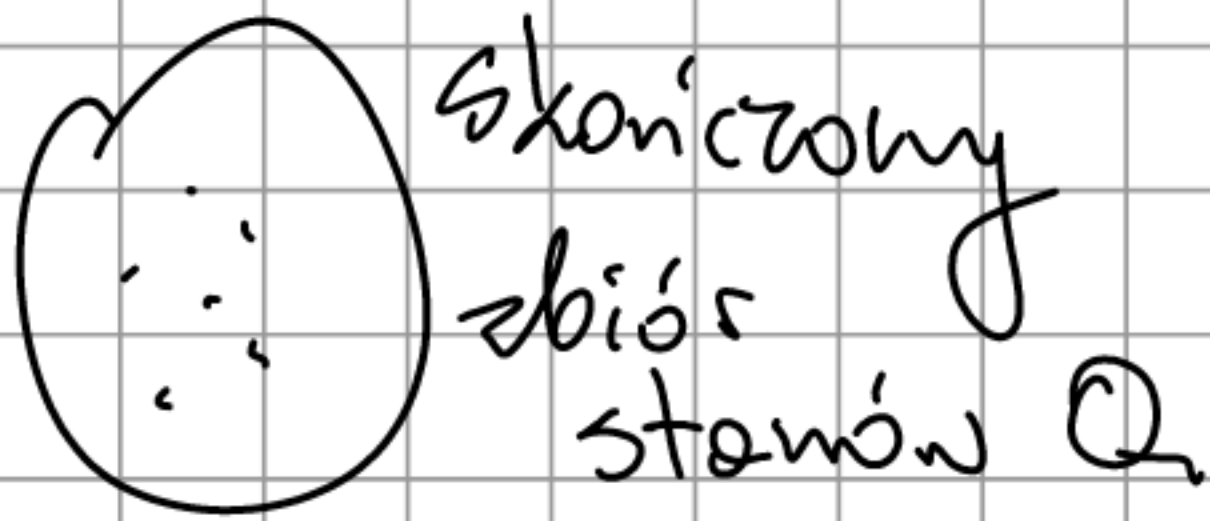
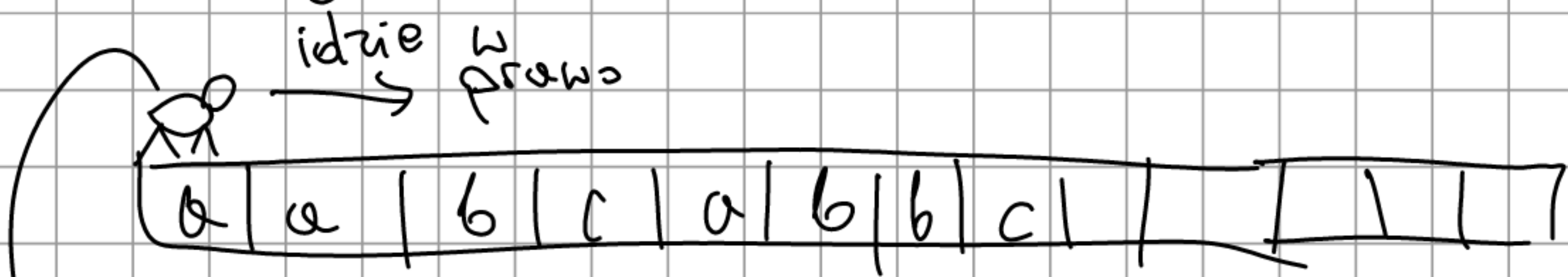

- klasyfikujemy problemy ze względu na te zasoby

Blę bla...

CZĘŚĆ I

Automaty skończone

skończony
zbiór
stanów Q

Funkcja przejścia
 $\delta: Q \times \Sigma \rightarrow Q$

• Stan początkowy
 $q_0 \in Q$

• zbiór stanów akceptujących $F \subseteq Q$

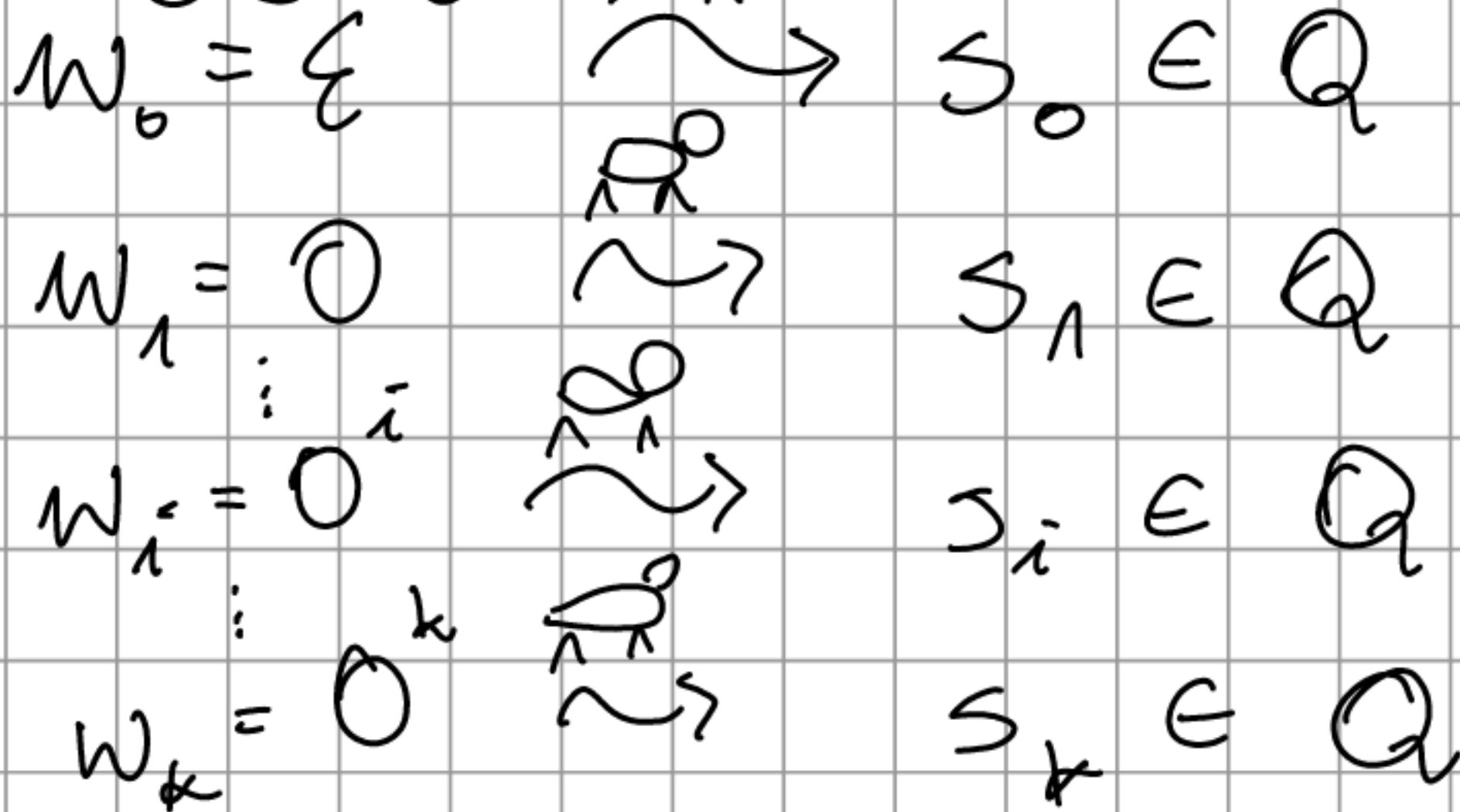
Ćw. Skonstruuj δ, Q dla $\Sigma = \{0,1\}$,
 $L = \{w \in \{0,1\}^* : |w|_1 \text{ jest parzyste}\}$

Ale dla $L = \{w \in \{0,1\}^* : |w|_1 = |w|_0\}$

się nie da!

D-d. (A.a.) Niech Zenon będzie zuchwiałym

rozstrzygnięciem L . Zet. ie $|Q| = k$.

Spójrzmy na

$$a = w_i \perp^i \rightsquigarrow s \in A$$

$$b = w_j \perp^i \rightsquigarrow s \notin A$$

Deterministyczny automat skończony (DFA)
to krotka $(\Sigma, Q, q_0, \delta, F)$.

oraz $y \neq \epsilon$, $|xy| \leq n$ takie że dla
każdego $k \in \mathbb{N}$ $xy^k z \in L$.

Przykład Weźmy $L = \{ w \in \{0,1\}^* : |w|_0 = |w|_1 \}$.

Zał. że L regularny. Weźmy n jak z
lematu. Niech $w = 0^n 1^n \in L$. Weźmy x, y, z
jak w lemacie. Ale $|xy| \leq n$.

więc $|y|_1 = 0$. Dla $k=0$: $xz \in L$

(nie ma "1"
w y) ale $|xz|_0 < |xz|_1$ $\downarrow$

Dowód lematu

Weźmy $L = L_A$ regularny ($A = \langle \Sigma, Q, q_0, \delta, F \rangle$).

Niech $n = |Q| + 1$. Weźmy $w \in L$ t.ż. $|w| \geq n$.

Niech $w = a_1 a_2 \dots a_l$, niech $s_i = \hat{\delta}(q_0, a_1 \dots a_i)$.

Wtedy $s_i = s_j$ dla pewnych $i < j \leq n$.

Niech $x = a_1 \dots a_i$, $y = a_{i+1} \dots a_j$,

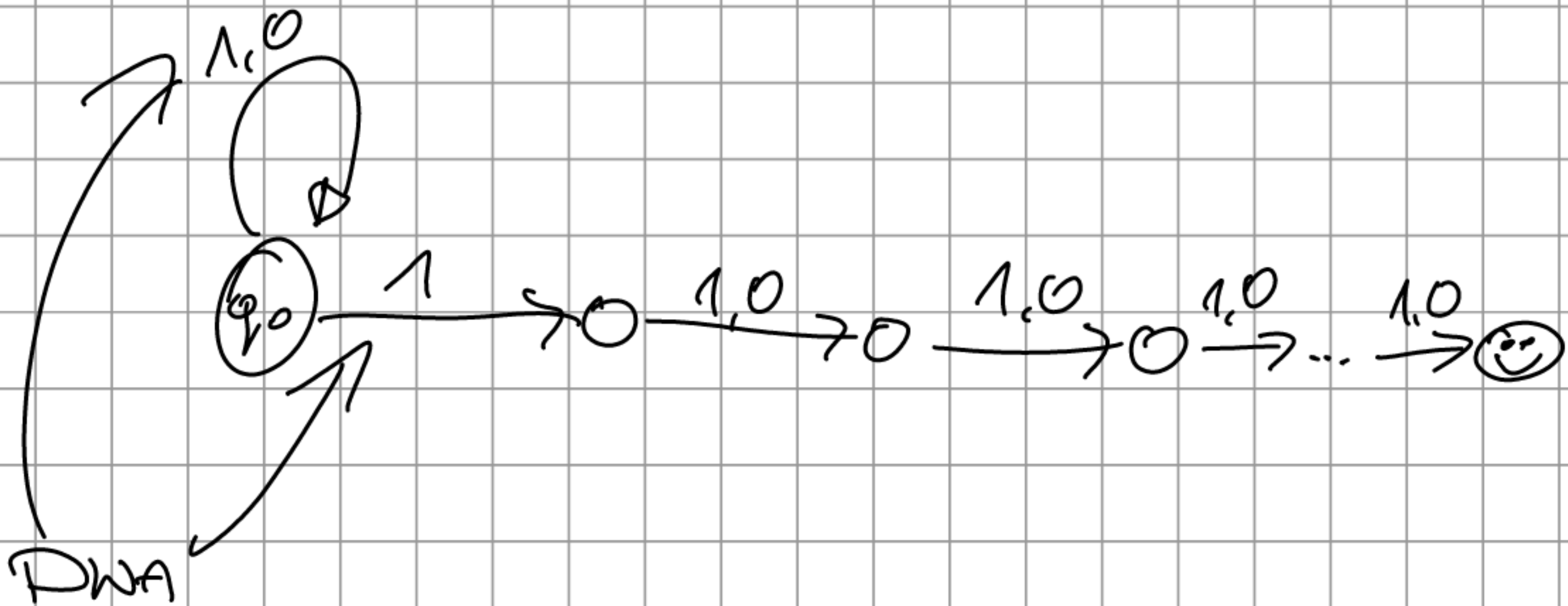
$z = a_{j+1} \dots a_l$. Wtedy dla $k \in \mathbb{N} \dots$

1.03.2022

NIEDETERMINISTYCZNE AUTOMATY SKOŃCZONE (NFA)

Projekt

$$L = \{ w \mid w \in \{0,1\}^* : |w| \geq 9 \}$$

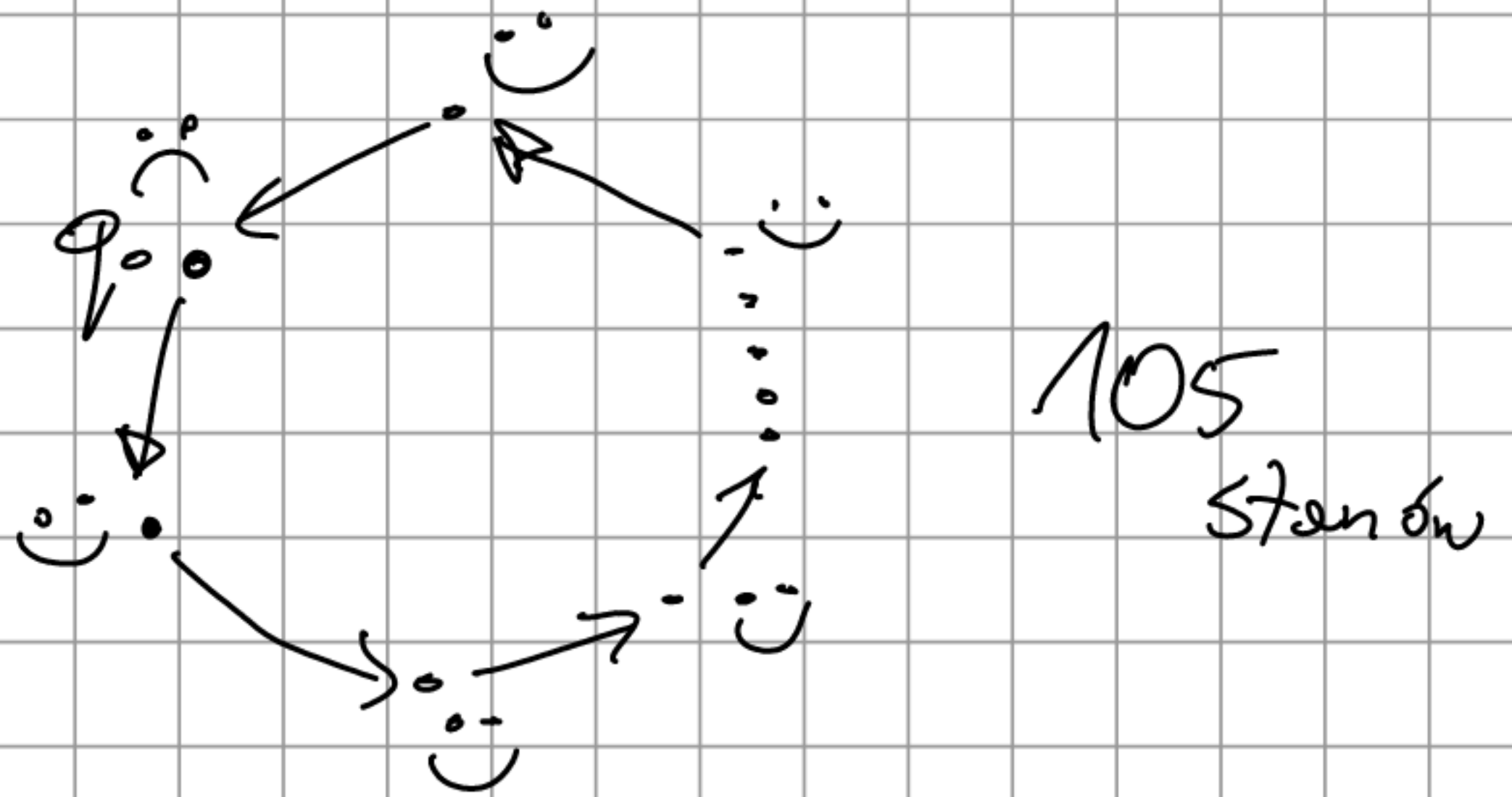
DWA PRZEJŚCIA Z I → ZUCZEK PYTA NIEBIOS
"CO ROBIĆ?
JAK ŻYĆ"

A NIEBIOSA ODPOWIADAJĄ

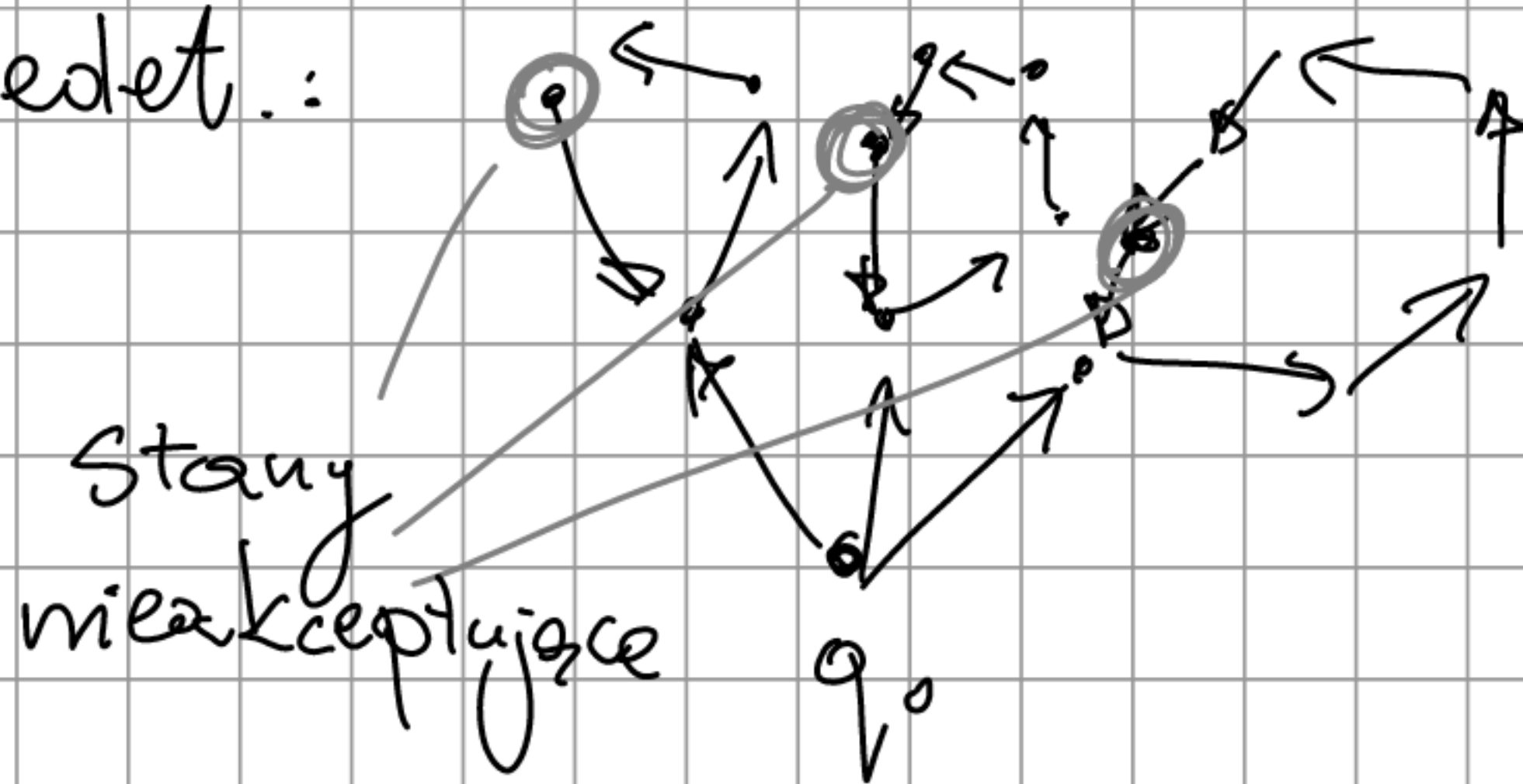
Taki automat daje gwarancję, że
na pewno nie trafimy w stan
akceptujący, jeśli słowo nie jest
z języka (nie ma "false-positive"
są "false-negative")

Przykład 2 $L = \{0^i : 105 \mid i\}$

Det. aut.:

Niedet.:

Znaczenie: na pewno jeśli $105 \mid i$,
to trafimy w stan akcept.

Def. Niedeterministyczny automat skończony

to krotka $\langle \Sigma, Q, q_0, \delta, F \rangle$ jak w

DFA poza δ , gdzie

$$\delta \subseteq Q \times \Sigma \times Q.$$

$\delta(q, a, q')$ oznacza q do q'
 jest statek z
 etykiety a .

Teraz $\hat{\delta} \subseteq Q \times \Sigma^* \times Q$:

$$\left\{ \begin{array}{l} \hat{\delta}(q, \varepsilon, q') \Leftrightarrow q = q' \\ \hat{\delta}(q, wa, q') \Leftrightarrow \exists p \in Q \hat{\delta}(q, w, p) \wedge \delta(p, a, q') \end{array} \right.$$

Alternatywna wersja wg JMa.

Dla każdego $w \in \Sigma^*$ definiujemy

$$\delta_w \subseteq Q \times Q:$$

$$\delta_\varepsilon = \text{id}_Q$$

$$\text{jeśli } a \in \Sigma \text{ to } \delta_a(q, q') \Leftrightarrow \delta(q, a, q')$$

$$\delta_{wa} = \delta_w \circ \delta_a$$

Wtedy $\hat{\delta}(q, w, q') \Leftrightarrow \delta_w(q, q')$

Def. A : NFA. Wtedy
 $L_A = \{ w \in \Sigma^* : \exists q \in F \cup \hat{\delta}(q_0, w, q) \}$

Tw. Niech A : NFA. Wtedy $\exists A'$: DFA
t.że $L_A = L_{A'}$.

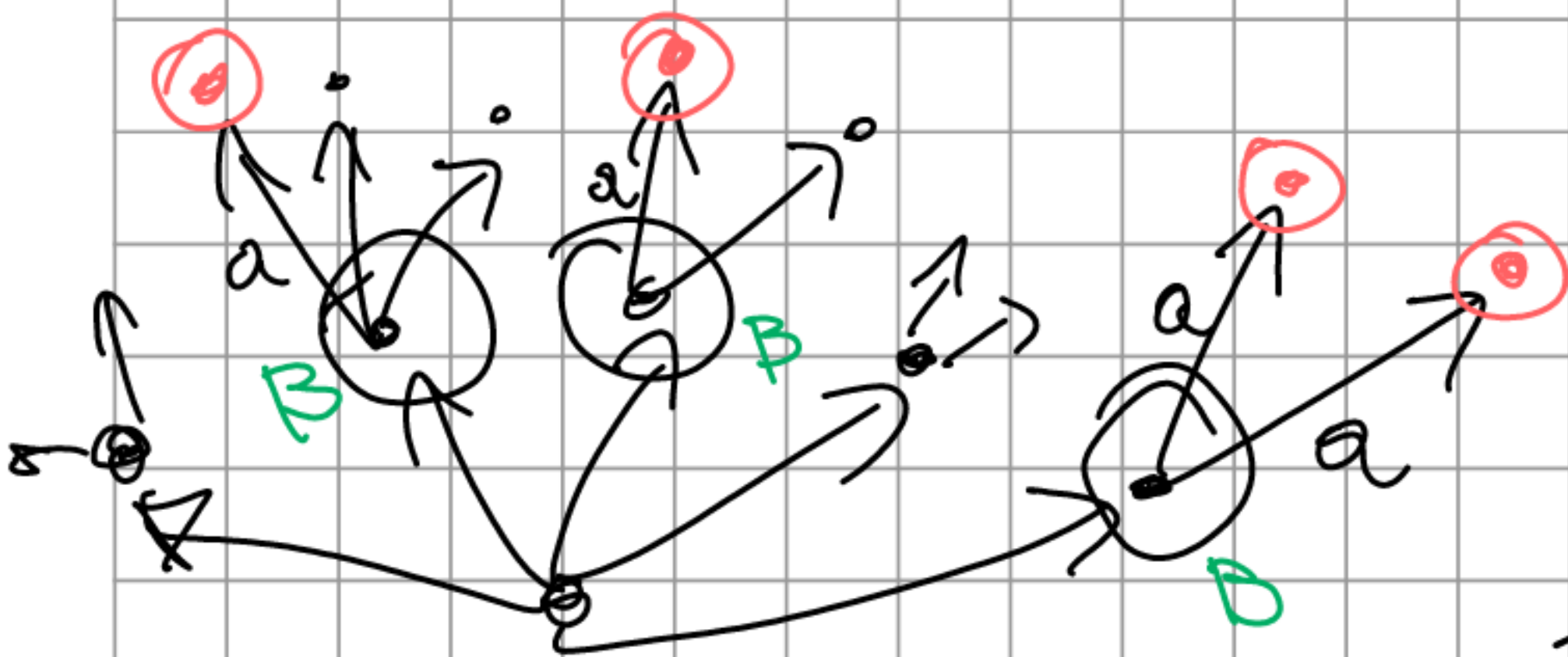
D-d. Weźmy dowolne NFA $A = \langle \Sigma, Q, q_0, \delta, F \rangle$.

Zbudujemy $A' = \langle \Sigma, Q', q'_0, \delta', F' \rangle$.

Niech $Q' = \mathcal{P}(Q)$, $q'_0 = \{ q_0 \}$,

$F' = \{ B \subseteq Q : B \cap F \neq \emptyset \}$,

$\delta'(B, a) = \{ q \in Q : \exists p \in B \delta(p, a, q) \}$.

Te stany,
do których
można dojść
z któregoś
stanu $\in B$ po kraw.
z etykiety a .

NFA Z ϵ -PRZEJŚCIAMI

Takie coś, że możemy czasem sobie

przejsć ze stanu do stanu bez

wczytania znaków. Je też można

zdeteminować.

7.03.2022

WYRAŻENIA REGULARNE (nad Σ)

• $\emptyset$ jest wyrażeniem regularnym i $L_{\emptyset} = \emptyset$

• ε jest wyr. reg. i $L_{\varepsilon} = \{\varepsilon\}$

• jeśli $a \in \Sigma$ to a jest wyr. reg.

oraz $L_a = \{a\}$

• jeśli φ, ψ są wyr. reg. to $\varphi + \psi$

jest wyrażeniem regularnym i $L_{\varphi + \psi} = L_{\varphi} \cup L_{\psi}$

$\varphi\psi$ jest wyrażeniem regularnym i $L_{\varphi\psi} = L_{\varphi}L_{\psi}$

$= \{w_1w_2 : w_1 \in L_{\varphi}, w_2 \in L_{\psi}\}$.

$\lceil L_1L_2 = \{w_1w_2 : w_1 \in L_1, w_2 \in L_2\} \rceil$

$L \in \Sigma^*$, wtedy $L^0 = L_{\varepsilon}$, $L^1 = L$, $L^{i+1} = L^iL$

$\lfloor L^* = \bigcup_{n=1}^{\infty} L^n \rfloor$

• jeśli φ jest wyr. reg. to φ^* też

jest oraz $L_{\varphi^*} = (L_{\varphi})^*$

Przykład $\Sigma = \{0,1\}$, $O^*(10^*10^*)^*$

Tw. Niech $L \subseteq \Sigma^*$. Wtedy NWSR:

(1) L jest regularny, tj. istnieje DFA A t.ze $L = L_A$.

(2) Istnieje wyrażenie regularne φ t.ze
 $L = L_\varphi$.

(3) Istnieje NFA z ϵ -przejdami A'
t.ze $L = L_{A'}$.

D-d. (3) $\Rightarrow$ (1) Było. ~~III~~

(2) $\Rightarrow$ (3) Indukcja względem długości

wyrażenia. Każdy NFA który zbudujemy
będzie miał jeden stan wyjściowy niebędący
akceptującym i jeden akceptujący.

- $a \sim q_0 \xrightarrow{a} \text{☺}$

- $\varphi, \psi \rightsquigarrow$

(Automat dla $\varphi + \psi$)

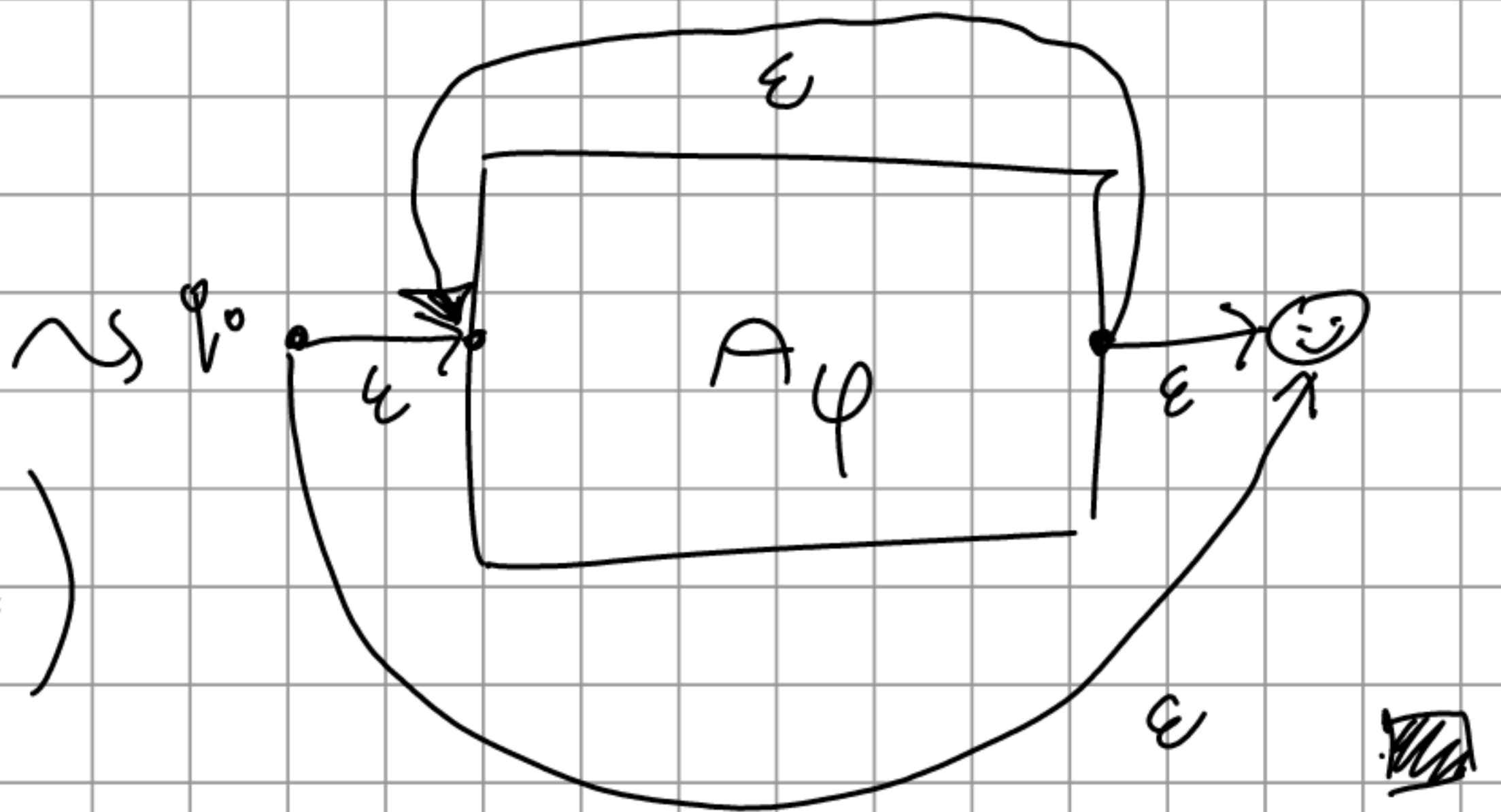

- $\varphi, \psi \rightsquigarrow$

(Automat dla $\varphi\psi$)

- φ
(Automat dla φ^*)

(1) $\Rightarrow$ (2) Mamy DFA $A = (\Sigma, Q, q_0, \delta, F)$

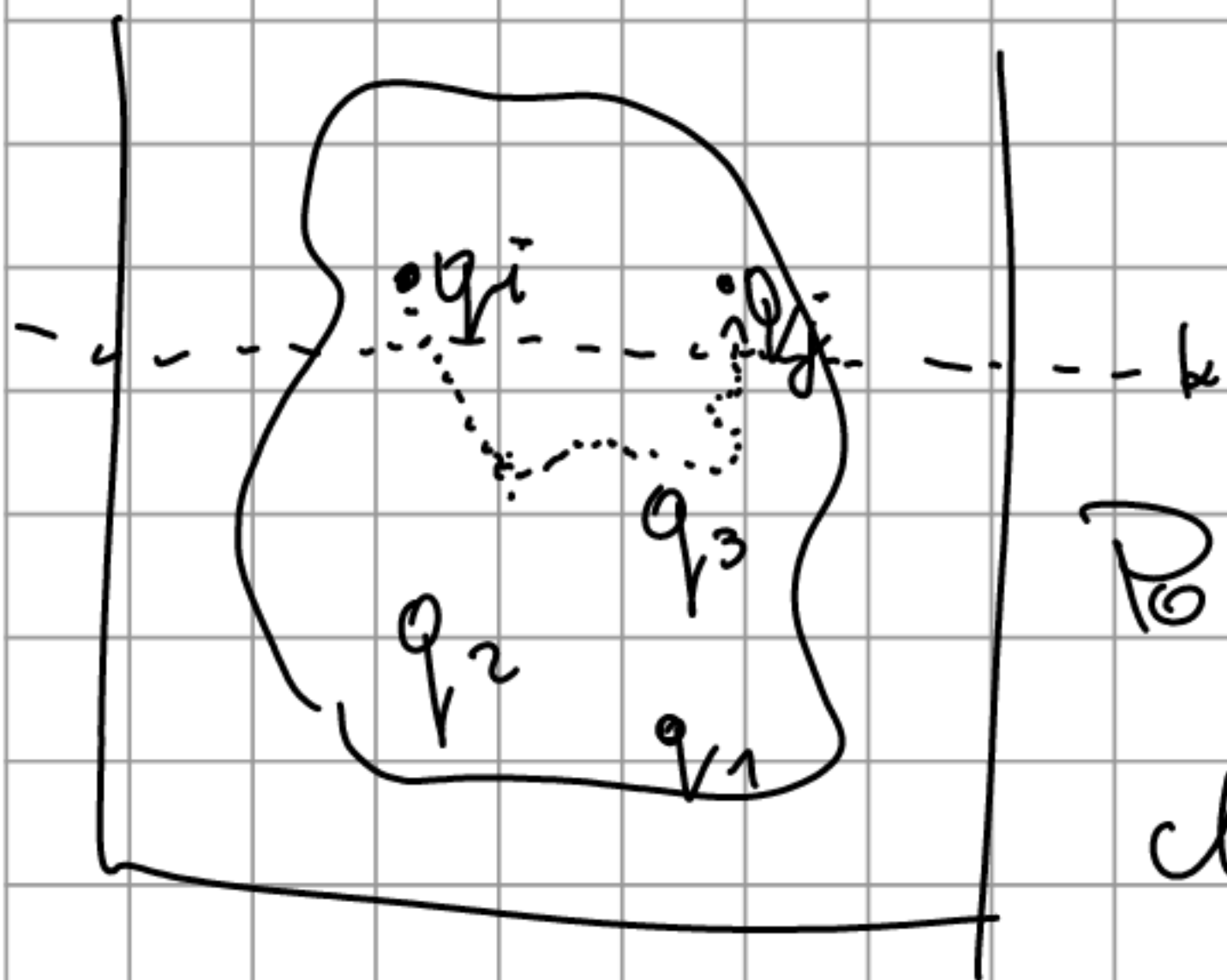
$Q = \{q_1, \dots, q_n\}$ (gdzie $q_0 = q_1$).

Dla $1 \leq i, j \leq n, 0 \leq k \leq n$ napiszemy wyrażenie regularne $\varphi_{i,j}^k$ wyrażające język

$$\forall w \in \Sigma^* : \hat{\delta}(q_i, w) = q_j \wedge$$

niepusty
oraz $\neq \epsilon$

$\forall v \in \Sigma^*$ (jeśli v jest właściwym
prefiksem w oraz
 $\hat{\delta}(q_i, w) = q_k$, to $L < k$)

o drodze z q_i do q_j
chodzimy tylko po stanach
o indeksach $< k$.

Indukcje względem k :

- $\varphi_{i,i}^0 = \epsilon + \bigoplus_{a \in \Sigma} a$ (suma po literach spełniających warunki)
 $\delta(q_i, a) = q_i$

- $\varphi_{i,j}^0 = \bigoplus_{a \in \Sigma} a$
 $\delta(q_i, a) = q_j$

- $\varphi_{i,j}^{k+1} = \varphi_{i,j}^k + \varphi_{i,k+1}^k (\varphi_{k+1,k+1}^k)^* \varphi_{k+1,j}^k$

Mając te wyrażenia regularne piszemy
 ψ t. je $L_A = L_\psi$:

$$\psi = \sum_{q_i \in F} \varphi_{1,i}^n$$

UOGÓLNIENIA

Są dwa możliwe kierunki:

- słowa nieskończone
  - drzewa
- } można iść w obu tych kierunkach jednocześnie

Automat skończony na słowach nieskończonych.

$\langle \Sigma, Q, q_0, \delta, \text{CO TUTAJ?} \rangle$

↑
skończony

↑
Duzo warunków akceptacji
Büchig, Rabine...

Interpretacja Bückiego: $F \subseteq Q$.

Słowo jest akceptowane, gdy automat nieskończenie wiele razy odwiedza stany

z F .

Pytanie: czy deterministyczne automaty Büchiego robią to samo co niedeterministyczne?

Odpowiedź: nie w ten sposób co poprzednio. Przykład: $|\Sigma| = 1$,

Lepsza odpowiedź: L - zbiór słów nieskończonych nad $\Sigma = \{0, 1\}$, w których jest tylko skończenie wiele zer.

L jest rozstrzygany przez

Deterministycznym się nie da: ćwiczenie.

14.03.2022

Uwaga Klasa języków regularnych nad Σ jest najmniejszą klasą języków nad Σ , która:

- zawiera wszystkie języki skończone (*)
- jest zamknięta na sumę, konkatenację i gwiazdkę Kleene'go ($L \cup L^*$)

Istnienie: proste, Najmniejszość: pokazać, że dowolna klasa języków spełniająca powyższe warunki zawiera języki regularne.

GRAMATYKI BEZKONTEKSTOWE

Def. Gramatyka bezkontekstowa (CFG) to

krotka $\langle N, \Sigma, S, \Pi \rangle$, $S \in N$,

$\Pi \subseteq N \times (N \cup \Sigma)^*$, $N \cap \Sigma = \emptyset$
skończone

CFG - Context Free Grammar

Dygresja A : alfabet, $\Pi \subseteq A^* \times A^*$
skończone

Dla $w, v \in A^*$ definiujemy $w \xrightarrow{\Pi} v$ gdy
istnieją słowa $x, y \in A^*$ i para
 $\langle l, r \rangle \in \Pi$ t.że $w = xly$ oraz $v = xry$

Przykład: bierzemy w , znajdujemy
w nim infiks l , zamieniamy go
na r i dostajemy v .

Relacje $\xrightarrow{*} \Pi$ i $\overset{*}{\leftrightarrow} \Pi$ definiujemy ^{odpowiednio} jako
transytywne i równoważnościowe domknięcie

relacji $\xrightarrow{\Pi}$.

- $\xrightarrow{*} \Pi$ osiągalność w grafie
- $\overset{*}{\leftrightarrow} \Pi$ bycie w jednej spójnej
składowej (osiągalność w grafie
bez skierowania)

KONIEC DYGRESJI

Dla danej CFG $G = \langle N, \Sigma, S, \Pi \rangle$ przez $\bar{L}_G$ oznaczamy $\{w \in (N \cup \Sigma)^* : S \xrightarrow{*} \Pi w\}$,
przez $L_G = \bar{L}_G \cap \Sigma^*$

Def. $L \subseteq \Sigma^*$ jest bezkontekstowy (CFL),
gdy istnieje CFG G t.ż. $L = L_G$

Obserwacja Każdy język regularny jest bezkontekstowy.

Dowód Klasa CFL spełnia warunki z uwagi (*), (i), (ii), (iii):

(*) : proste, dodajemy reguły $S \rightarrow w$ dla $w \in$ języka

(i) : bierzemy sumę rozłączną dwóch grammatyk i dodajemy reguły $\langle S, S' \rangle, \langle S, S'' \rangle$
nowy S

(ii): $G' = \langle N', \Sigma, S', \Pi' \rangle$, $G'' = \langle N'', \Sigma, S'', \Pi'' \rangle$,

konstruujemy $G = \langle N' \cup N'' \cup \{S\}, \Sigma, S, \Pi' \cup \Pi'' \cup \langle S, S'S'' \rangle \rangle$

(iii) Podobnie gwiazdka.

Przykład • Notacja: $S \rightarrow aSa \mid bSb \mid \epsilon$

oznacza, że $\Pi = \{ \langle S, aSa \rangle, \langle S, bSb \rangle, \langle S, \epsilon \rangle \}$

(to konkretnie daje język palindromów parzystej długości).

• $S \rightarrow SS \mid \epsilon \mid aSb \mid bSa$

$\leadsto$ język słów, które mają tyle samo liter a co b.

• $S \rightarrow (S) \mid [S] \mid SS \mid \epsilon$

poprawne nawiasowanie = $(,), [,]$.

Konwencja notacyjna (nieformalna Marcinkowskiego):

Dla języków L, L' piszemy $L = L'$

gdy $L \stackrel{\cdot}{=} L' \subseteq \{ \epsilon \}$
↑
różnica symetryczna

Def CFG $G = \langle N, \Sigma, S, \Pi \rangle$ jest postaci normalnej Chomskiego, gdy każda produkcja $\in \Pi$ jest postaci $A \rightarrow BC$ dla $A, B, C \in N$ lub $A \rightarrow a$ dla $A \in N, a \in \Sigma$.

Tw. (Chomskiego o postaci normalnej)

Dla każdego CFL L istnieje CFG G w postaci Chomskiego t.ż. $L = L_G$.

Dowód: Nudny :-)

Lemat (o pompowaniu dla CFG)

Dla każdego CFL L istnieje $n \in \mathbb{N}$ t.ż. dla każdego $w \in L, |w| \geq n$, istnieją słowa

s, z, t, y, x t. że $|zty| \leq n, |zy| > 0, w = sztyx$
dla każdego $k \in \mathbb{N}$ $sz^k t y^k x \in L$.

Uwaga Czy język $\{a^i b^j c^k : i, j \in \mathbb{N}\}$ jest CFG?
Odp.: TAK (proste)

A co z $\{a^i b^j c^k : i, j \in \mathbb{N}\}$?

Odp.: TAK (to samo)

A czym jest przekrój tych języków?

Odp.: $\{a^i b^i c^i : i \in \mathbb{N}\}$

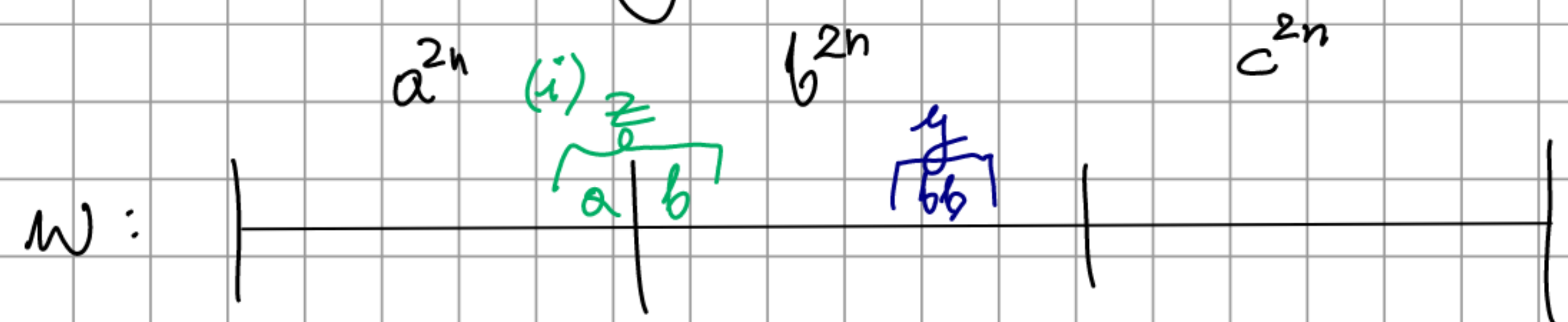
Ten język jednak nie jest CFL!

Dowód Załóżmy, że L jest CF. Niech

n : stała z lematu o pomiarze.

Niech $w = a^{2n} b^{2n} c^{2n}$. Wtedy są

stałe s, z, t, y, x z lematu.

Przypadki: (i) z lub y zawiera dwie różne literki, to dla $k=2$ wygrujemy

(ii) jeżeli x, y mają tylko po jednej literce, to $k=0$ wygramy bo tej trzeciej literki jest więcej.

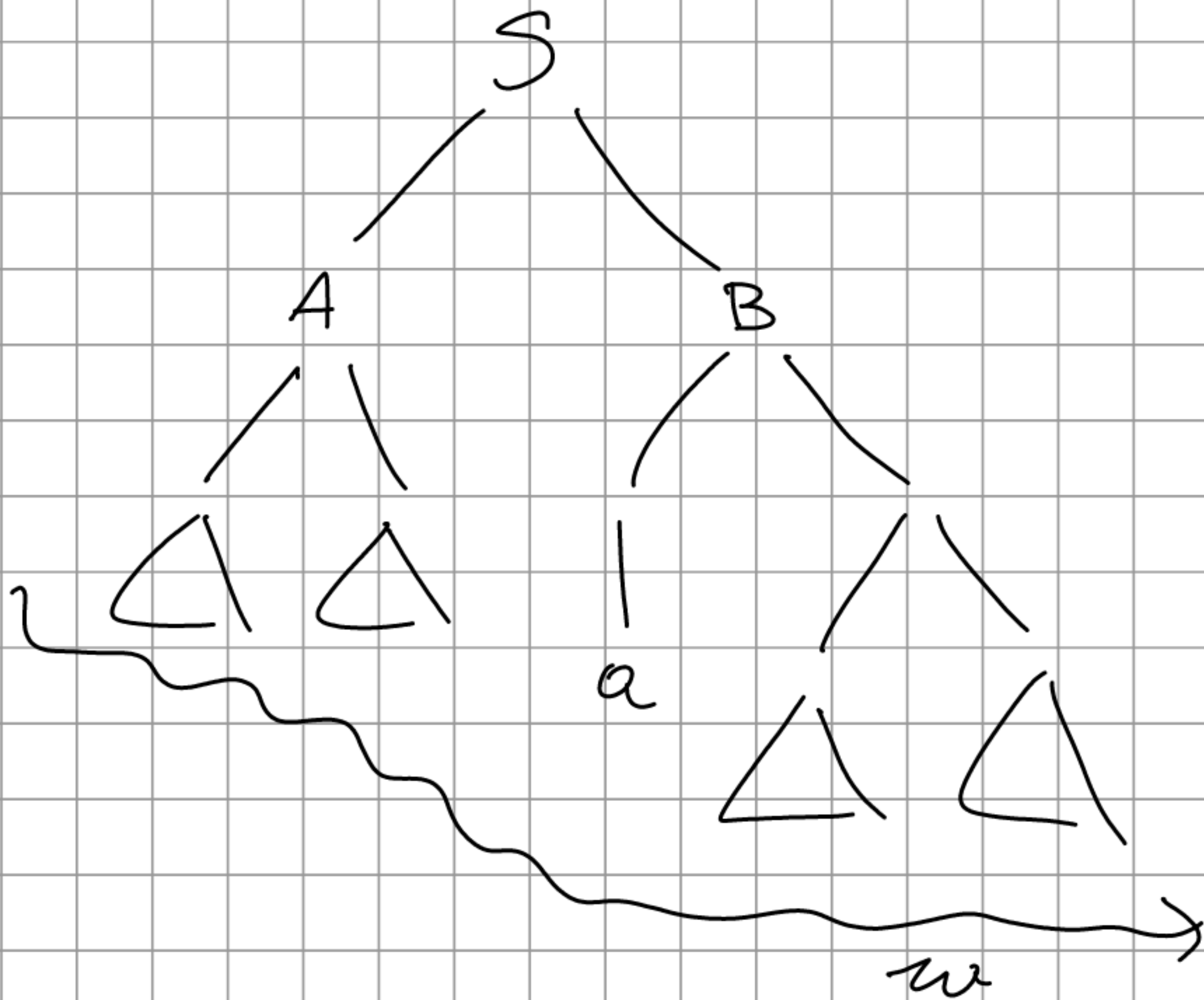
21.03.2022

D-d. (lematu o pompowaniu)

Weźmy $L \in CFL$ oraz CFG $G = \langle N, \Sigma, S, \Pi \rangle$

w postaci normalnej Chomsky'ego i niech

$n = 2^{|N|+3}$. Niech $w \in L$, $|w| \geq n$.

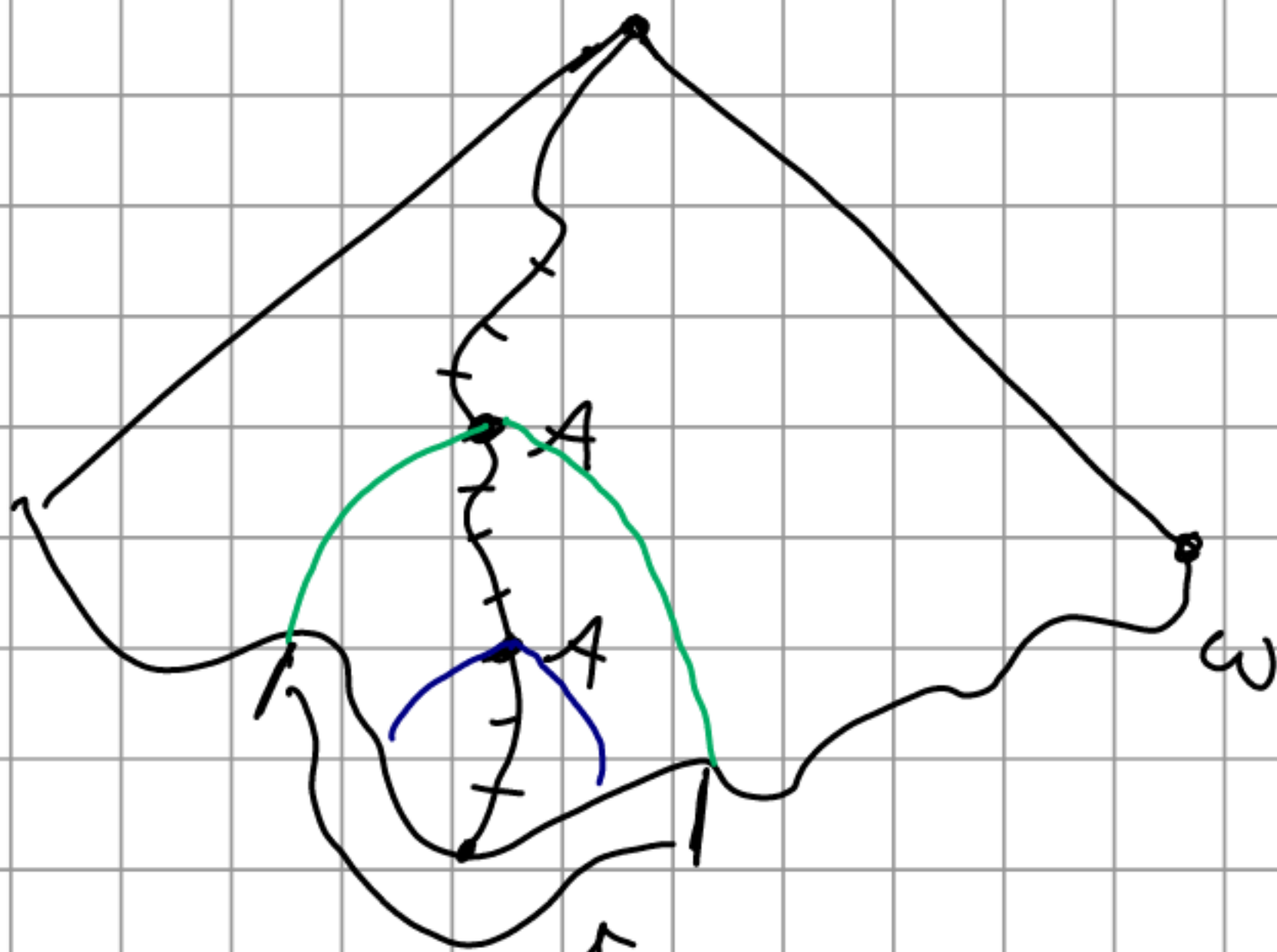

Drzewo słowa w .

Jaka jest najdłuższa ścieżka od
korzenia do liścia? Co najmniej
ma długość $|N|+3$ ($\log n$).

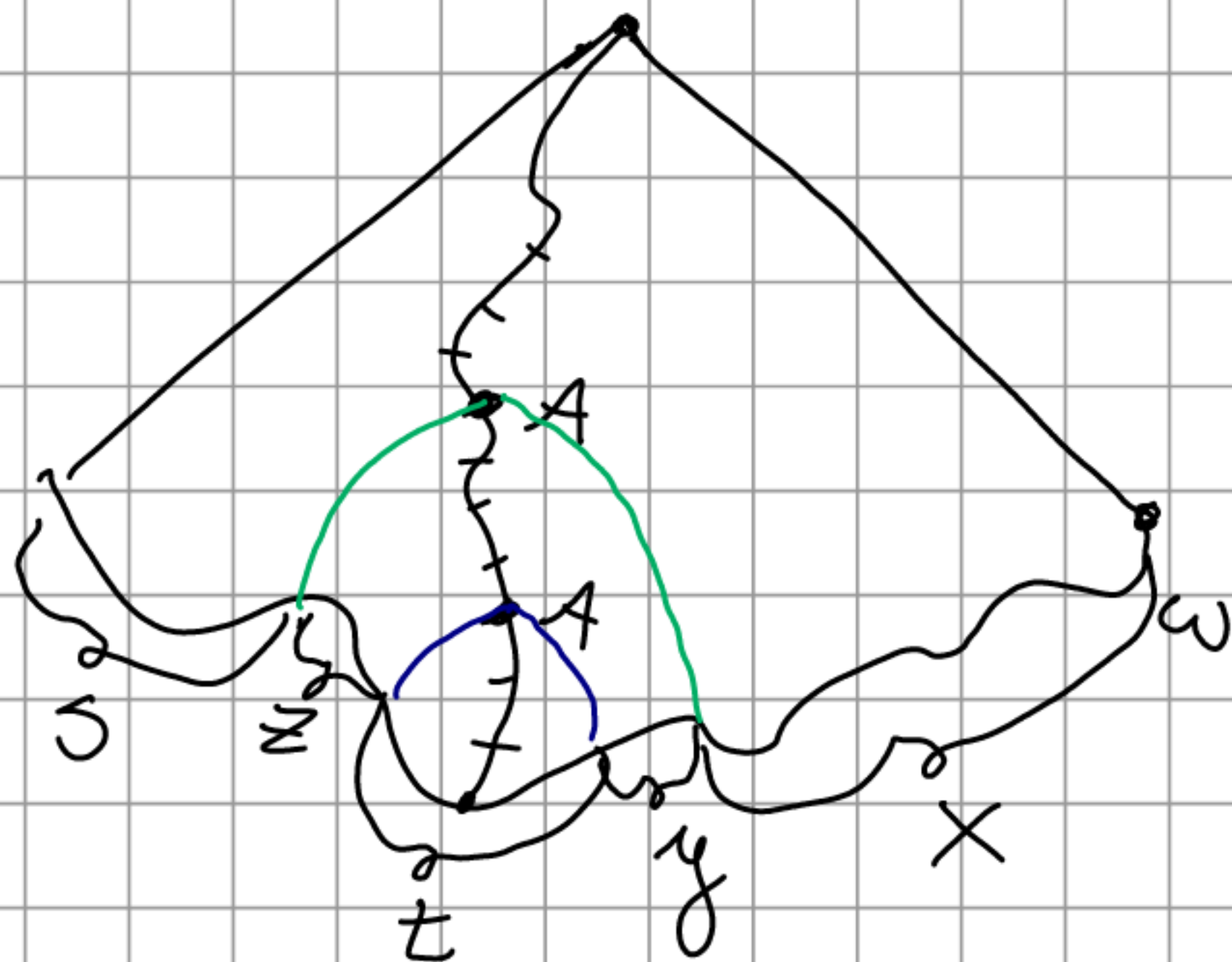
Na tej ścieżce są same nieterminale
(poza liściem), zatem musi być
jakiś nieterminal, który się powtórza.
Niech A będzie takim nieterminalem
który jest najniższy na tej ścieżce.

to ma $dt. \leq 2^{|N|+1}$

(mo to tylko A się
może powtórzyć na
tej ścieżce)

Podział jest naturalny:

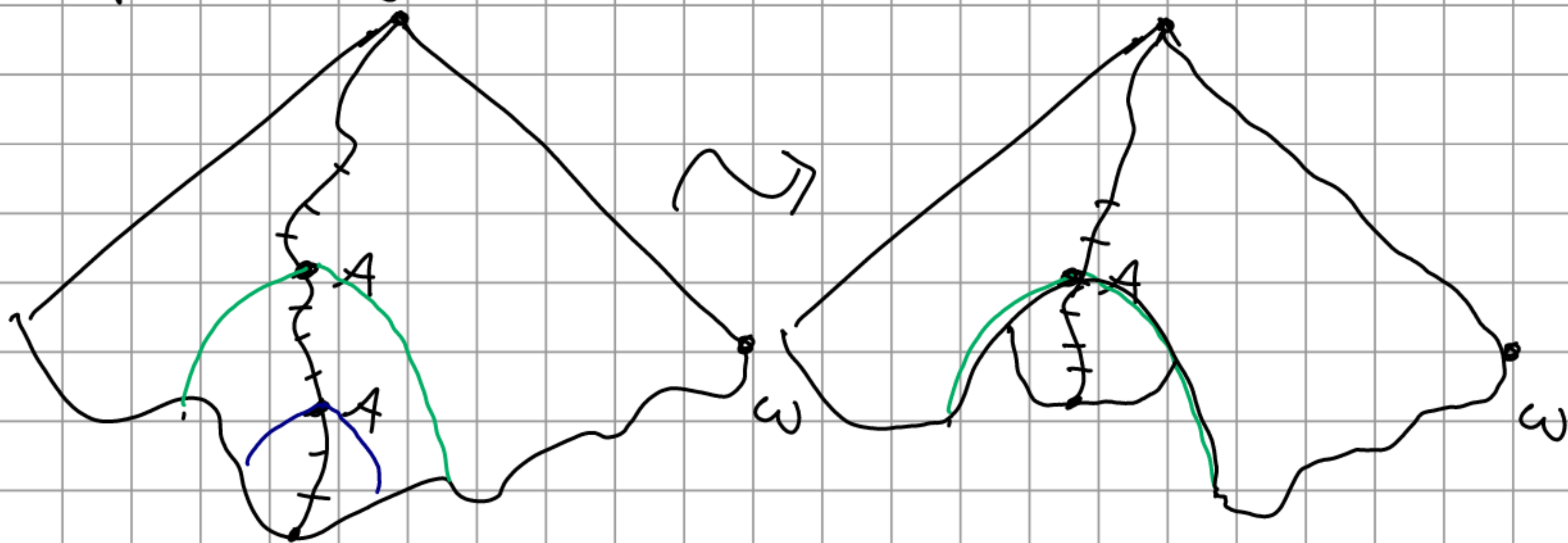

Wtedy $|zty| \leq 2^{|\mathcal{N}|+1} \leq n$.

Ponadto $|zy| > 0$ (to niszcz wystąpienie

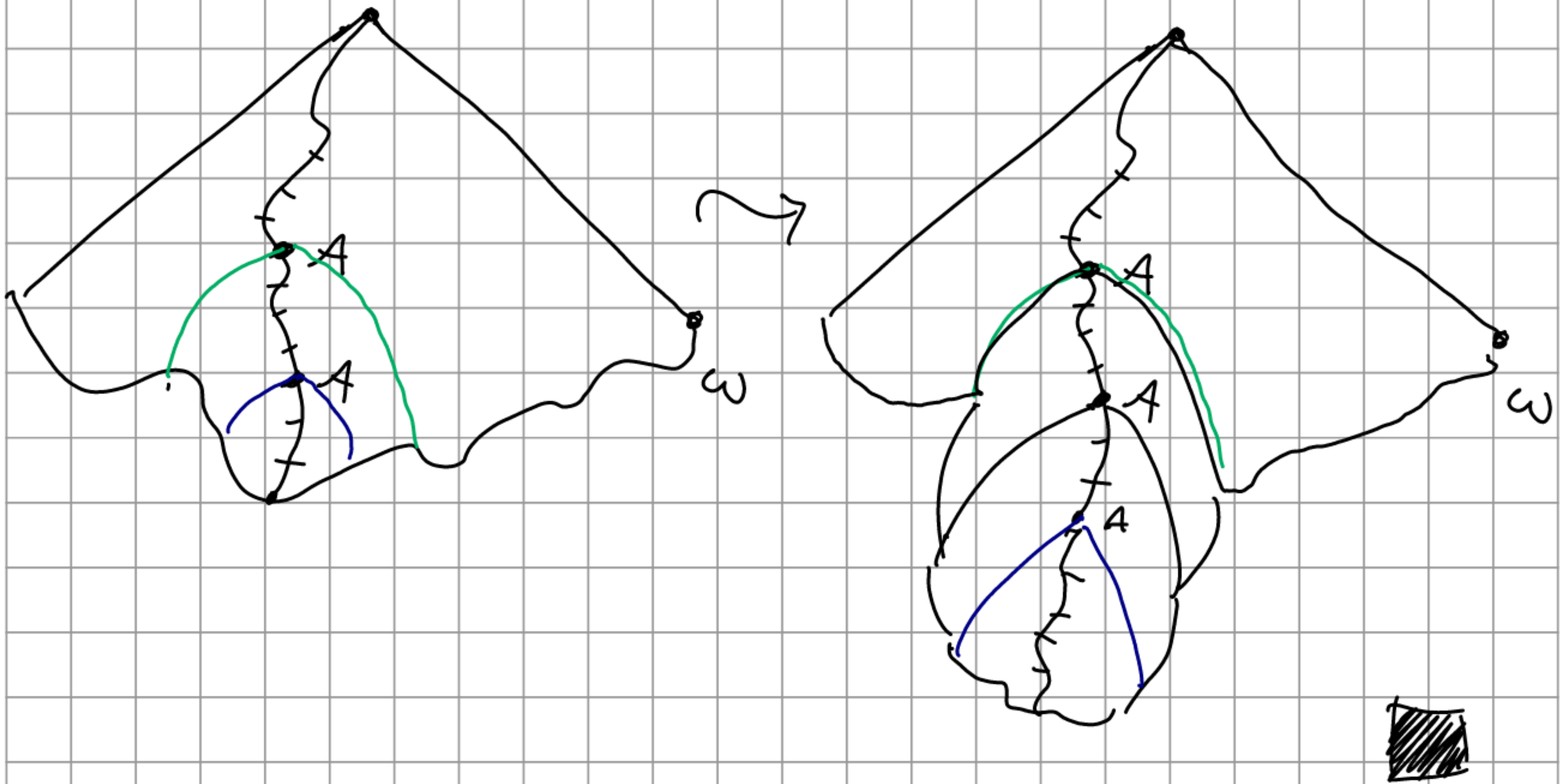
A jest potomkiem tylko jednego
dziecka tego wystąpienia wyżej).

- gdy $k=0$: "przeszczepiamy" tę niszcz
produkcję A pod tę większą

- gdy $k \geq 1$: "replikujemy" tę wyzszą produkcję tyle ile trzeba.

AUTOMATY ZE STOSEM

Def. Automat ze stosem (NPDA: Nondeterministic

Push Down Automaton) to krótka

$$A = \langle \Sigma, Q, q_0, S, Z, \delta \rangle,$$

Σ alfabet skończony
 Q zbiór stanów
 q_0 stan początkowy
 S zbiór kółców sweterków (skończony)
 Z sweterka dna stosu
 δ relacja przejścia

gdzie $\delta \subseteq (Q \times (\Sigma \cup \epsilon) \times S) \times (Q \times S^*)$

ora δ ma takie własności:

- $\delta(q, a, Z, q', w) \Rightarrow w = Z^v$ gdzie v nie zawiera Z .
- $\delta(q, a, A, q', w) \wedge A \neq Z \Rightarrow w$ nie zawiera Z .

Wtedy $\hat{\delta} \subseteq \Sigma^* \times (Q \times S^*)$ jest najmniejsza relacja spełniająca:

- $\hat{\delta}(\epsilon, q_0, Z)$
- $\hat{\delta}(w, q, VA) \wedge \delta(q, a, A, q', w) \Rightarrow \hat{\delta}(wa, q, VW)$ ($a \in \Sigma \cup \{\epsilon\}$).

Wtedy $L_A = \{w : \exists q \hat{\delta}(w, q, Z)\}$.

Przykład Palindromy parzyste:

$$\delta(q_1, B, A, q_1, AB)$$

$$\delta(q_1, \epsilon, A, q_2, A)$$

$$\delta(q_2, A, A, q_2, \epsilon)$$

Przykład Słowa w t. z e $|w|_0 = |w|_1$.

Tw. Klasa języków bezkontekstowych jest
równa klasie języków wyrażanych przez NPDA.

Uwaga (bardzo ważna) Klasy rozstrzygane
przez maszyny deterministyczne są zamknięte
na dopełnienia.

Pytanie Czy w sformułowaniu tw. nie
można zmienić NPDA na PDA:

$\{a^i b^i c^i : i \in \mathbb{N}\}$ nie jest CFL

ale dopełnienie jest.

Def. Zanim to, wprowadzimy pojęcie postaci
normalnej Greibach: CFG G jest w
tej postaci gdy dla każdego $\langle A, w \rangle \in TT$
 $w \in \Sigma N^*$.

Lemat Dla każdego $L: CFL$ istnieje G
w postaci normalnej Greibach t.ż. $L = L_G$

Dawód tw. " $\Rightarrow$ " Weźmy CFL L oraz CFG G
w postaci normalnej Greibach t.ze $L = L_G$.

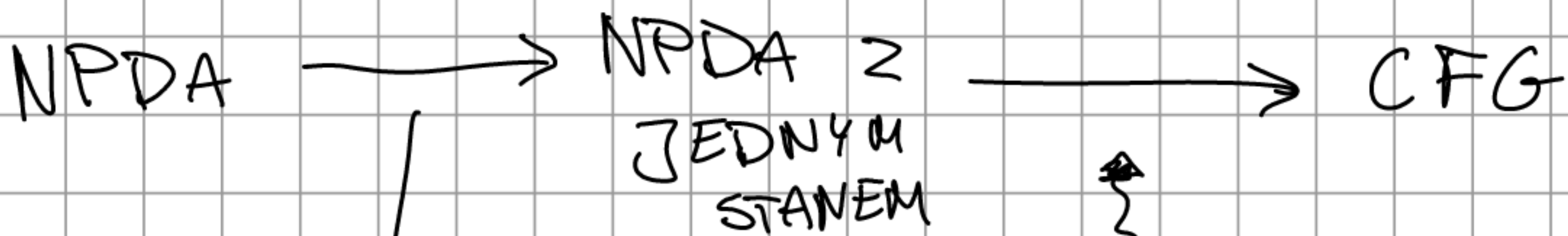
Zbudujemy NPDA $\langle \Sigma, Q, q_0, S, Z, \delta \rangle$
t.ze $L = L_A$.

- Jeśli w Π jest produkcja $A \rightarrow a w$,
to $\delta(q, a, A, q, w^R)$,
• $\delta(q_0, \epsilon, Z, q, ZS)$,

gdzie $Q = \{q_0, q\}$, $S = N$

28.03.2022

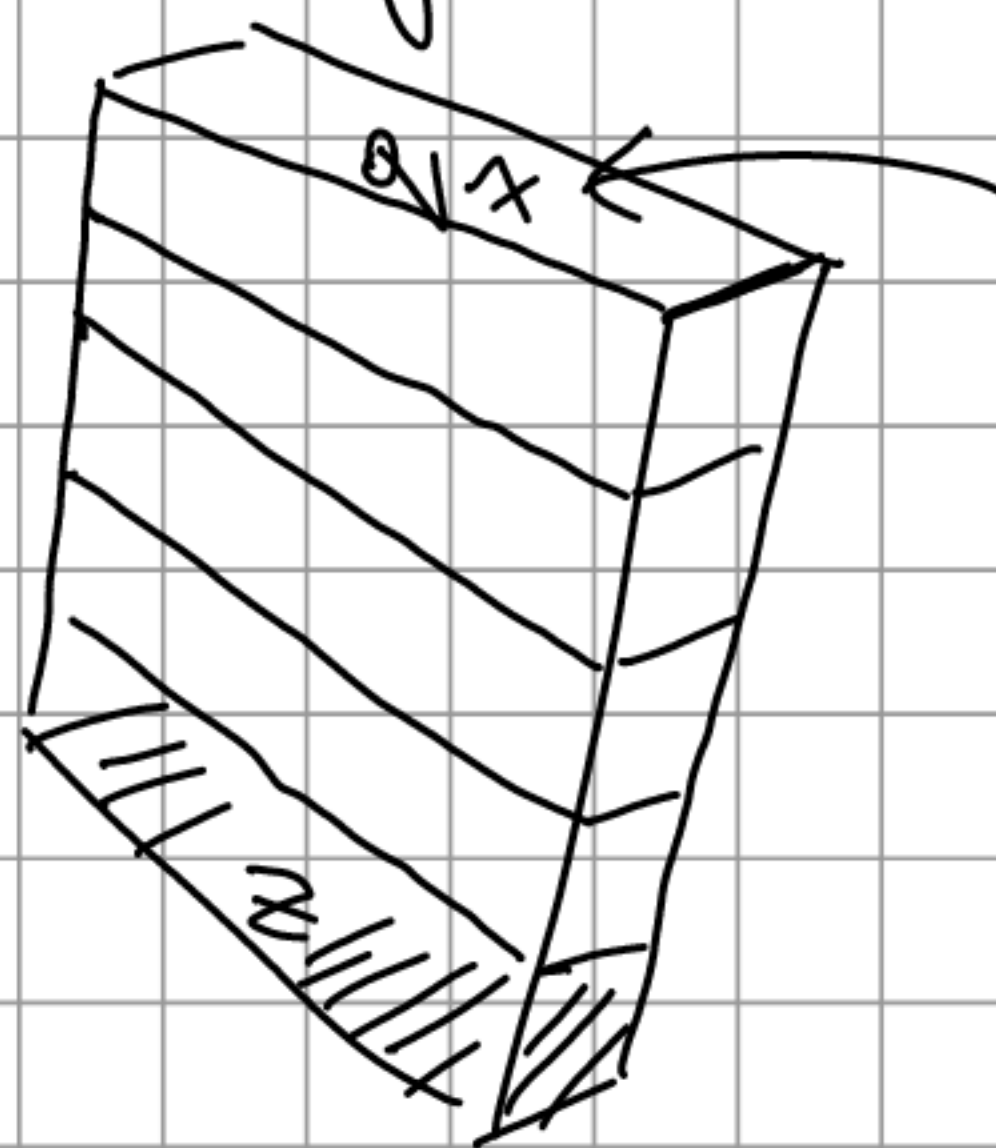
Kontynuacja dowodu NPDA $\rightarrow$ CFG

ta część już potrafimy, analogicznie do poprzedniej części dowodu.

Teraz stos to kłobrowe

kłobki, na wierzchu których napisany jest jakiś stan

"Wyobraź sobie, że oglądając ten klocek jesteś w stanie q_7 "

Problem pojawi się przy ściszeniu kłobków.
Ten napisany stan może być już nieakceptowalny.

stary automat

Np.: $\langle q_7, \text{czerwony}, a, q_3, \text{ziel-nieb-ziel-czerw} \rangle$

nowy automat

$\langle -, \langle q_7, \text{czerw} \rangle, a, \langle q_3, \text{ziel} \rangle, \langle ?, \text{nieb} \rangle, \langle ?, \text{ziel} \rangle, \langle ?, \text{czerw} \rangle \rangle$

co tutaj?
no nie wiadomo

Naprawa: teraz klocki będą takie:

Trypieni jest
tyle co stanów.

Nasze stany: $\langle \text{trypień}, \text{dziura}, \text{kolor} \rangle$

Instrukcje starego automatu:

$\langle q, k, a; q', A_1 A_2 \dots A_L \rangle, L \geq 1$

↑
wierzch

→ zastępujemy zbiorem wszystkich
instrukcji postaci

(pomijemy stan: jest tylko jeden)

$\langle [d_0, k, q], a; [d_0, A_1, d_1] [d_1, A_2, d_2] \dots [d_{L-1}, A_L, q'] \rangle$

↑ kolor ↑
dziurka ↑
topień

(kwantyfikujemy po $d_0, d_1, \dots, d_{L-1}$)

Instrukcje starego automatu:

$\langle q, k, a, q', \epsilon \rangle$

$\hookrightarrow \langle [q', k, q], a, \epsilon \rangle$

Poprawność Jasne jest, że każdy przebieg starego automatu można zesymulować nowym.

W drugą stronę: nie wprost w miarę

łatwo.

Kilka szczegółów o których nie chcemy rozmawiać: co z dnem stosu? Co

z akceptowaniem?

DRUGA CZĘŚĆ KURSU

Wcześniej: Język $\subseteq \Sigma^*$

Teraz: Problem $\subseteq \mathbb{N}$

Będziemy pisać programy, które wczytują jedną liczbę naturalną, a jeśli zwrócą wynik, to on też będzie liczbą naturalną.

Def. $A \subseteq \mathbb{N}$ nazywamy rekurencyjnym (obliczalnym, rozstrzygalnym) jeśli istnieje program φ t.że dla każdej $n \in \mathbb{N}$:

$$\begin{cases} \varphi(n) = 0 \Leftrightarrow n \notin A \\ \varphi(n) = 1 \Leftrightarrow n \in A \end{cases} .$$

Obserwacja każdy zbiór skonieczony jest rekurencyjny. Klasa zbiorów rekurencyjnych jest zamknięta na sumę, przecięcie i dopełnienie.

Obserwacja Istnieje nierekurencyjne podzbiory $\mathbb{N}$.

Def. Podzbiór $A \subseteq \mathbb{N}$ jest rekurencyjnie przeliczalny (r.e.: recursively enumerable) gdy istnieje program φ t.że dla każdego $n \in \mathbb{N}$:

$$(i) \quad \varphi(n) = 1 \Leftrightarrow n \in A$$

$$(ii) \quad \varphi(n) \in \mathbb{N} \Leftrightarrow n \in A$$

(równoważne definicje)

$$\varphi(n) = \perp \Leftrightarrow n \notin A$$

↑ φ się zapętla na n .

Obserwacja Klasa r.e. jest zamknięta na przecięcie i sumę.

Obserwacja Jeżeli A jest r.e. i $\mathbb{N} \setminus A$ jest r.e., to A i $\mathbb{N} \setminus A$ są rekurencyjne.

Numerujemy wszystkie programy **EFEKTYWNE**,
 tzn. mamy inny program, który może
 wczytać program i zwrócić jego
 numer oraz dla numeru zwrócić program.

	1	2	3	4	5	...
φ_1	⊥	⊥	⊥			
φ_2	4	2137	28			
φ_3	1	⊥	⊥			
φ_4	0	7	⊥			
⋮						

$$K = \{ n : \varphi_n(n) \in \mathbb{N} \}$$

Obserwacja K jest r.e.

Umiemy policzyć φ_n
 i uruchomić go na n .

zbiór tych miejsc
 na przekątnej
 gdzie jest liczbę,
 czyli te programy
 które się zatrzymają
 dla swojego numeru

T.W. (Turinga o nierozstrzygalności problemu stopa)
 K jest nierozstrzygalny.

D-d. Dowód nie wprost. Założymy że

K jest rozstrzygalny przez pewien program φ .

Niech φ będzie programem, który:

- wczytuje n ,
- jeśli $\varphi(n) = 1$, to się zapętli,
- w p.p. zwróć 1.

Wtedy φ ma pewien numer n .

- Jeśli $\varphi(n) = 1$, to znaczy, że φ nie zapętla się na n , ale z definicji φ powinien się zapętlić na n .
- Jeśli $\varphi(n) = 0$, to znaczy, że φ nie powinien się zatrzymać, ale z jego definicji φ się zatrzyma na n .

$$n \in K \Leftrightarrow \varphi_n(n) \in \mathbb{N} \Leftrightarrow \varphi(n) = 0 \Leftrightarrow n \notin K$$

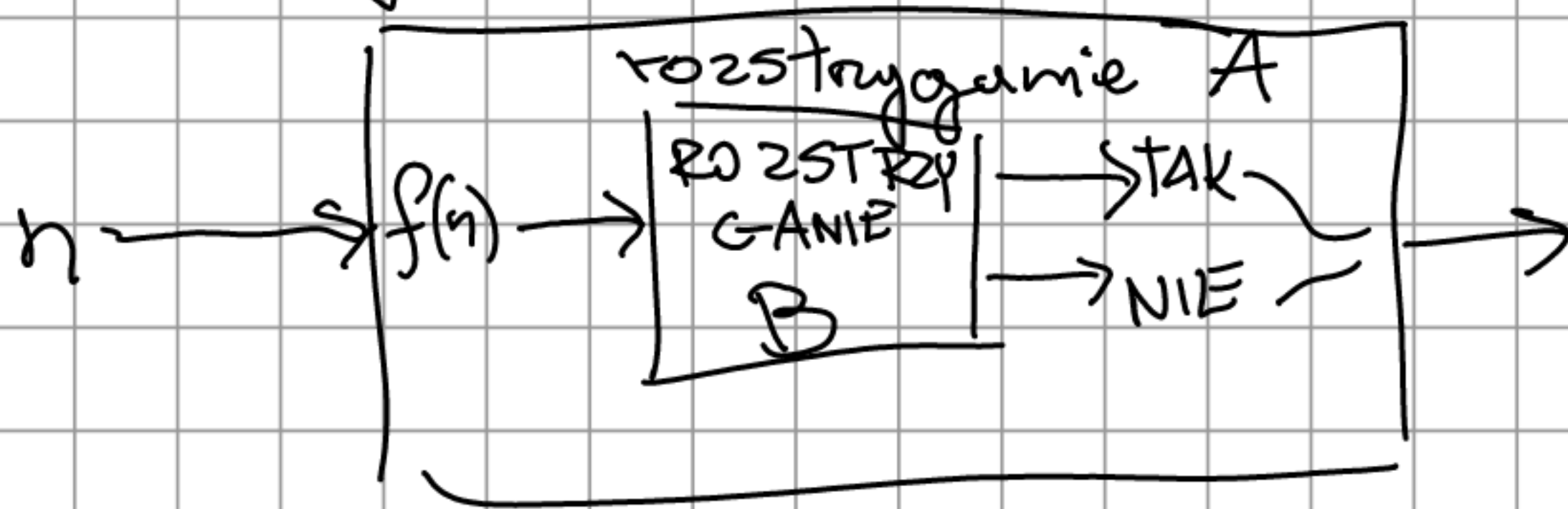
4.04.2022

Def. Funkcja rekurencyjna to relacja wejścia - wyjścia dla programu w MVFP.

Obserwacja Funkcje rekurencyjne to częściowe funkcje $\varphi: \mathbb{N} \rightarrow \mathbb{N}$. Ich wzim podklasa: funkcje rekurencyjne całkowite.

Uwaga Zbiór $A \subseteq \mathbb{N}$ jest r.e. $\Leftrightarrow$ istnieje f rek. t.ze $A = \text{dom}(f)$

Def. Niech $A, B \subseteq \mathbb{N}$. Wtedy $A \leq_{\text{rek}} B$ (czytaj "A jest nie trudniejszy od B ze względu na redukcje całkowite rekurencyjne") gdy istnieje całkowita funkcja rek. f (zwana redukcją) t.ze $\forall n \in \mathbb{N} (n \in A \Leftrightarrow f(n) \in B)$

Obserwacje (1) $A \leq_{\text{rek}} B$ i $B \leq_{\text{rek}} C$, to $A \leq_{\text{rek}} C$

(2) $A \leq_{\text{rek}} B$ i B jest rekurencyjny, to A też.

(3) $A \leq_{\text{rek}} B$ i B jest r.e., to A też jest r.e.

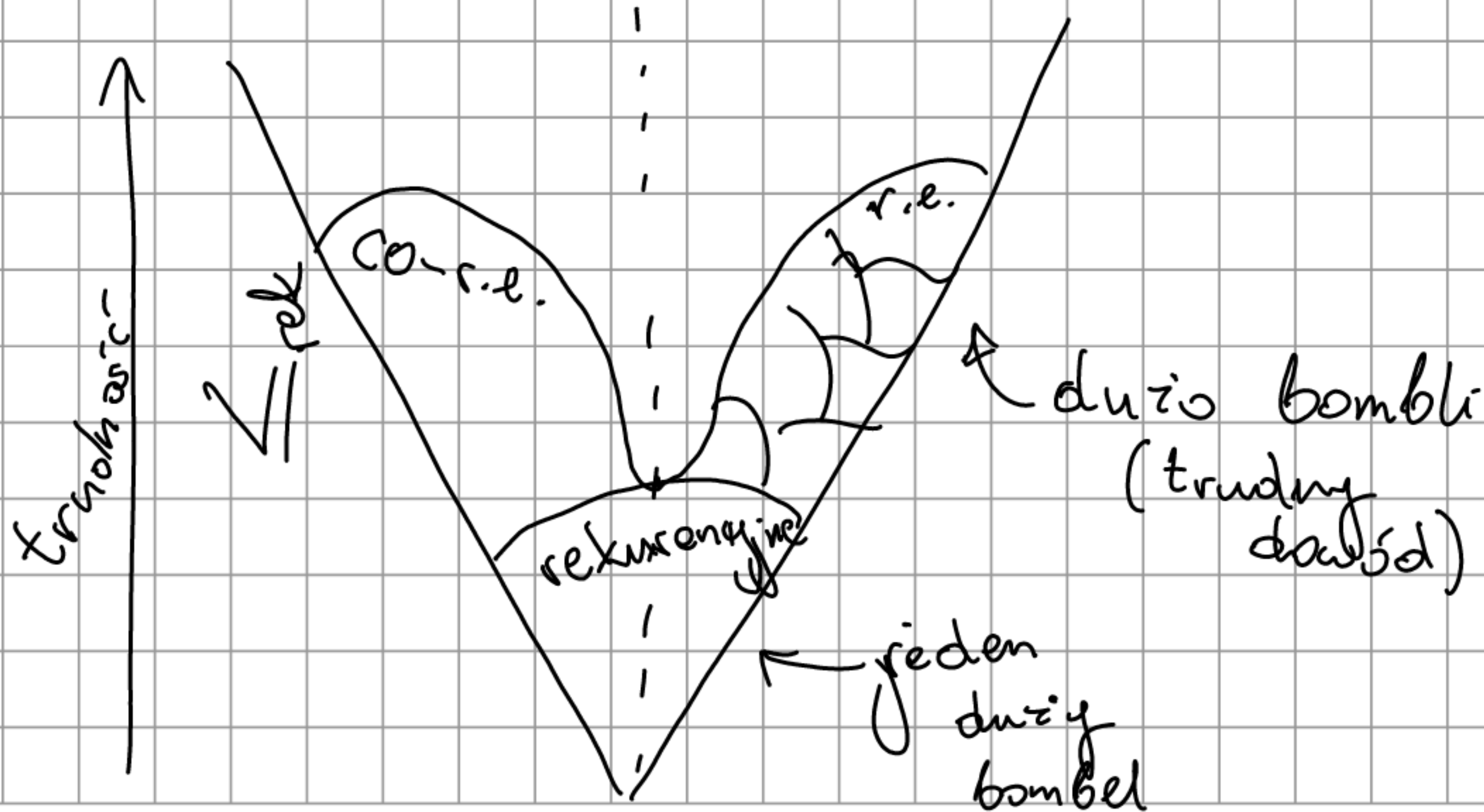
(4) Jeżeli A, B rekurencyjne i nietrywialne,
($\neq \emptyset, \mathbb{N}$), to $A \leq_{\text{rek}} B$ i $B \leq_{\text{rek}} A$

D-d. (4) Weźmy $b \in B$, $b' \in \mathbb{N} \setminus B$. Niech

f_A : rozstrzyga A . Zbudujemy redukcję f :

$f(n) =$ "wczytaj n , uruchom $f_A(n)$, jeśli wyszło 0, to zwróć b' , jeśli wyszło 1, to b "

$\leq_{\text{rek}}$ dzięki $P(\mathbb{N})$ ma "bomble"

Tw. K (z poprzedniego wykładu) jest zupełny w klasie r.e. ze względu na całkowite redukcje rekurencyjne, tj. dla każdego $B \in r.e.$ zachodzi $B \leq_{rek} K$

Wykład $A_7 = \{n : \varphi_n(7) = 77\}$ jest r.e. Pokażemy, że $K \leq_{rek} A_7$. Budowa redukcji:

- przyjmujemy numer n ,
- piszemy program:

	wczytaj n
	uruchom $\varphi_n(n)$
	zwróć 77

- zwracamy numer tego programu

To jest funkcja całkowite i do tego działa. Gdy $n \in K$, to $\varphi_{f(n)}$ się skończy i zwraca 77 dla dowolnego wejścia, więc $f(n) \in A$. Gdy $n \notin K$, to $\varphi_{f(n)}$ się nie skończy dla każdego

wejścia, więc $f(n) \notin A_7$.

Def $A \subseteq \mathbb{N}$ jest ekstensjonalny jeśli

$$\forall i \in A, j \notin A \exists n \varphi_i(n) \neq \varphi_j(n)$$

↑
może
być
pińeczka

Przykład $A = \{n : \varphi_n \text{ jest całkowite}\}$

Alt. definicja A ekstensjonalny gdy $\forall i, j \in \mathbb{N}$

jeśli $\varphi_i = \varphi_j$ (jako funkcje), to $i \in A \Leftrightarrow j \in A$

Tw. (Rice'a) Żaden nietrywialny zbiór

ekstensjonalny nie jest rekurencyjny.

D-d. Weźmy $A \subseteq \mathbb{N}$: nietrywialny i ekstensjo-

nalny. BSO przyjmijmy, że żaden
"numer funkcji pustej (same pińeczki) nie należy do A
(zawsze możemy wziąć A^c).

Pokażemy, że $K \leq_{rek} A$. Niech $k \in A$.

Konstruujemy redukcję f :

• dają nam n

• piszemy program:

wczytaj m
oblicz $\varphi_n(n)$
oblicz $\varphi_k(m)$
i zwróć wynik

• zwróć jako $f(n)$ numer tego programu.

Σ - alfabet skończony, $\Pi \subseteq \Sigma^* \times \Sigma^*$,
Skończony

$w \xrightarrow{\Pi} v$: relacja na Σ^*
 $\Downarrow$ def
 $w = w_1 l w_2, v = w_1 r w_2, \langle l, r \rangle \in \Pi$

$w \xrightarrow{*} \Pi v$: przechodnie domknięcie $\xrightarrow{\Pi}$

$w \overset{*}{\leftarrow} \Pi v$: równoważnościowe domknięcie $\xrightarrow{\Pi}$

Tw. (o nierozstrzygalności problemu słów Thuego)

Problemy Semithue = $\{ \langle w, v, \Pi \rangle : w \xrightarrow{*} \Pi v \}$,

Thue = $\{ \langle w, v, \Pi \rangle : w \overset{*}{\leftarrow} \Pi v \}$ są

nierozstrzygalne.